

ПРИКЛАДНА ЕКОНОМІКАDOI: [10.26565/2311-2379-2022-103-09](https://doi.org/10.26565/2311-2379-2022-103-09)

УДК 330.341

Н. В. БУТКО

кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри економіки підприємства, обліку і аудиту
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
б-р Шевченка, 81, м. Черкаси, 18031, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1267-3750>, e-mail: butko_n_v@ukr.net

**ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ
ВІТЧИЗНЯНИХ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА**

Обґрунтовано необхідність дотримання екологічних норм в процесі виробничої діяльності аграрних суб'єктів підприємництва з метою забезпечення їх успішного функціонування. Досліджено, що підхід до виробництва екологічної продукції, являється інноваційним через застосування заходів, які завдають мінімальної шкоди навколишньому середовищу. Екологізація виробництва агропродукції передбачає відновлення агресурсного потенціалу земельних угідь, збереження довкілля й вирощування якісних та безпечних продуктів харчування. З'ясовано, що екологізація виробництва в агросекторі оформлена в концепцію органічного виробництва, яке втілює ідею здорового способу життя та харчування. Висвітлено, що органічне виробництво забезпечує виготовлення та реалізацію органічної продукції, яка отримана в результаті сертифікованого виробництва в межах законодавчо встановлених процедур. Обґрунтовано, що екологоорієнтоване господарювання виступає важливим напрямом інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору та тісно пов'язане з екологічними аспектами використання їх земель. Дослідження показників розвитку органічного виробництва України показало розподіл операторів сертифікованих суб'єктів органічного ринку країни за їх кількістю та загальною площею сільськогосподарських земель у 2021 р. Розкрито фактори, які стримують розвиток органічного виробництва вітчизняних суб'єктів підприємництва. Зазначено, що виробництво органічної продукції приносить сільськогосподарським товаровиробникам значно більші прибутки порівняно з традиційним та описано причини прибутковості таких екологічних систем. Для забезпечення ефективної екологізації виробництва вітчизняним суб'єктам підприємництва органічної продукції слід здійснити пошук інноваційних форм економічної та організаційної взаємодії між собою. Така взаємодія стане пріоритетним напрямом інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору, що дозволить реалізувати екологічну рівновагу в агроєкосистемах. Охарактеризовано аспекти стимулювання екологізації виробництва у межах підприємств, які обрали інноваційний шлях розвитку. Ними є організаційні, управлінські, еколого-географічні та економіко-правові особливості розвитку екологоорієнтованих суб'єктів підприємництва.

Ключові слова: **екологізація, інноваційний розвиток, органічне виробництво, сертифіковані суб'єкти підприємництва.**

JEL Classification: M21, O33, Q13.

Постановка проблеми. Сучасні реалії розвитку суспільства, що характеризуються зростанням рівня життя населення, активізацією інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва за різними напрямками змінили тренд суспільної свідомості та спонукали до запровадження економічних механізмів екологізації виробництва та споживання еко-продукції, що, в свою чергу, підштовхує підприємців запроваджувати природоохоронні новітні технології. Нині серед суспільно свідомих споживачів досить популярним є ведення здорового способу життя та споживання натуральних екологічно чистих продуктів. Такі погляди економічно активного населення сприяють виробництву екологічних товарів та органічної продукції, яке виступає важливим напрямом інноваційного розвитку суб'єктів підприємництва, в т. ч. агросектору, та тісно взаємопов'язане з екологічними засадами використання території сільськогосподарського призначення.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження питань екологізації як інноваційного процесу організації виробництва всебічно здійснювалася вітчизняними та закордонними вченими-економістами. Серед них слід згадати праці М. Багорки (Багорка & Сергієнко, 2021),

А. Бобкової, Л. Гринчука, Б. Косович (Косович, 2021), А. Омельченко (Омельченко, 2016), К. Прокопенко (Прокопенко & Удова, 2022), А. Печенюка, Л. Сатир, Л. Стаднік (Сатир, Кепко & Стаднік, 2020), І. Скороход, С. Соколюк (Соколюк, 2019), М. Херндорфа, А. Цибуляк (Цибуляк, 2016) та ін. Проте наукових акцентів потребує саме дослідження розвитку вітчизняних суб'єктів підприємництва на інноваційних засадах, що організовують свою господарську діяльність в контексті спрямованості на екологічність.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є оцінка значення екологоорієнтованого та органічного виробництва в Україні, а також визначення перспективних напрямів функціонування інноваційно-активних суб'єктів підприємництва, що здійснюють діяльність відповідно до принципів екологізації. Для досягнення поставленої мети визначено наступні завдання: розкрито сутність екологізації аграрного виробництва, охарактеризовано показники розвитку органічного виробництва України та описано її внутрішній ринок, висвітлено причини прибутковості та фактори стримання розвитку органічного виробництва, обґрунтовано, що розвиток екологоорієнтованої діяльності вітчизняних суб'єктів підприємництва являється інноваційним.

Основні результати дослідження. Сучасні процеси глобалізації мають безпосередній вплив на розвиток аграрних суб'єктів підприємництва, який не можливий без дотримання екологічних норм. Екологізація аграрного виробництва наразі повинна виступати засобом подолання як екологічної, так і економічної кризи їх функціонування, акцентуючи увагу на пріоритетності екологоорієнтованої діяльності підприємств аграрного сектору. Тому екологічна спрямованість сільськогосподарського виробництва передбачає пошук таких методів організації господарської діяльності в цій сфері, які можуть забезпечити задоволення попиту на вироблену продукцію агросектору поряд із одночасним зменшенням негативного впливу на навколишнє середовище. Варто зауважити, що підхід до виробництва еко-продукції, при вирощуванні якої, навколишньому середовищу завдається мінімальної шкоди являється інноваційним, а процес її виробництва і комерційної реалізації безпосередньо пов'язаний із впровадженням низки інновацій у технології вирощування сільськогосподарських культур та інноваційними методами просування аграрно-промислового продукту на ринку (Сатир, Кепко & Стаднік, 2020).

Важливим зараз також є вирішення стратегічних завдань в межах державної політики нашої країни, які повинні наразі спрямовуватися на екологізацію виробництва продукції сільгосптоваровиробників, яка вбачається у відновленні аграрно-ресурсного потенціалу земельних угідь, збереженні довкілля й виробництві якісних та безпечних продуктів харчування. Тому врахування ключових тенденцій, що склалися в агросекторі, протягом останніх років вимагають зосередження уваги на збереженні елементів природного капіталу, послабленні екологічних проблем та переходу на інноваційну модель економічного розвитку (Соколюк, 2019). Значні кроки в цьому напрямі діяльності аграрно-промислових суб'єктів підприємництва вже здійснено як доводить практика їх функціонування наразі відбувається процес переосмислення ролі економічних та екологічних пріоритетів, де надається перевага екологічно безпечному розвитку аграрного виробництва. Тому екологізація виробництва в агросекторі здатна перешкоджати негативному впливу технологічних процесів на стан довкілля та зменшувати їх наслідки (Омельченко, 2016), забезпечувати збереження природних ресурсів та запровадження екологічних інновацій задля відновлення їх якісних компонентів за рахунок процесу самовідновлення на основі використання новітніх екологічно безпечних технологій та інноваційних розробок (Цибуляк, 2016). Такий стратегічний підхід до виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств перетворює нині інноваційну складову в діяльність і суспільний фактор особливої важливості (Цапук, 2013).

Екологізація аграрного виробництва являється важливою складовою інноваційного розвитку підприємств агросектору (Багорка & Сергієнко, 2021), оформлена в концепцію органічного виробництва, втілює ідею здорового способу життя та здорового харчування і має на меті випуск та реалізацію органічної продукції, тобто такої, яка отримана в результаті сертифікованого виробництва в межах законодавчо встановлених процедур. Тому екологоорієнтоване господарювання передбачає ведення такого виробництва, що є важливим напрямом інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору та тісно пов'язане з екологічними аспектами використання територій сільськогосподарського призначення. Органічне виробництво виступає методом ведення сільського господарства через поєднання

традицій, нововведень та різноманітних наукових розробок, що дозволяють покращувати стан довкілля, забезпечувати збереження здоров'я та якості життя населення.

Володіючи значним потенціалом ресурсів, що може бути задіяний для виробництва органічної продукції в Україні в 2021 р. було зареєстровано 528 органічних операторів із загальною площею сільськогосподарських угідь, сертифікованих за стандартами, що еквівалентні законодавству ЄС та NOP в розмірі 422299 га (табл. 1). Збільшення кількості органічних операторів (в 2012 р. їх нараховувалось лише 31 господарство (Organikinfo, 2021)) пов'язане зі стимулюванням урядом поширення принципів екологізації, розширенням внутрішніх і зовнішніх ринків органічної продукції із створенням в їх межах конкуренції, удосконаленням інституційних умов діяльності вітчизняних органічних виробників.

Таблиця 1 – Показники розвитку органічного виробництва України в 2021 р.
Table 1 – Indicators of the development of organic production of Ukraine in 2021

Регіональна приналежність	Кількість сертифікованих операторів, од.	Загальна площа с.-г. земель сертифікована за стандартами, що еквівалентні законодавству ЄС та NOP (США), га	у т.ч. площа с.-г. земель з органічним статусом, га
Україна	528	422299	370110
Вінницька область	52	2829	2693
Волинська область	27	10720	4967
Дніпропетровська область	24	18535	14841
Донецька область	0	0	0
Житомирська область	26	38665	37725
Закарпатська область	13	1034	1034
Запорізька область	17	44125	16577
Івано-Франківська область	16	801	778
Київська область	73	7422	7258
Кіровоградська область	6	13166	13088
Луганська область	5	0	0
Львівська область	27	11747	11701
Миколаївська область	22	1653	417
Одеська область	37	35263	34354
Полтавська область	31	31591	28813
Рівненська область	22	20358	19161
Сумська область	14	85	85
Тернопільська область	11	61639	61594
Харківська область	19	3773	3569
Херсонська область	40	61667	54922
Хмельницька область	17	10688	10617
Черкаська область	17	36134	36083
Чернівецька область	4	190	190
Чернігівська область	8	10216	9642
АРК	0	0	0

Джерело: сформовано на основі джерела (Organikinfo, 2021)

Більшість українських органічних господарств розташовані в Київській, Вінницькій, Херсонській, Одеській, Волинській, Львівській, Житомирській областях. Вітчизняні органічні суб'єкти підприємництва мають сертифіковані площі земель різного розміру, який коливається від кількох до декількох тисяч гектарів сільськогосподарських угідь. Тому важливим

складником екологізації наразі є створення умов для розвитку малого та середнього органічного аграрного виробництва, кількість суб'єктів підприємництва якого постійно зростає. Значна кількість дрібних органічних господарств зазвичай спеціалізуються на вирощуванні плодовоовочевої і ягідної продукції та грибів, а також займаються виробництвом іншої продукції.

Більші за розміром підприємства акцентують свою діяльність на виробництві яєць, молочної та м'ясної продукції, що займає велику питому вагу в структурі внутрішнього ринку органічної продукції (рис. 1). Проте залишається фактом експортна орієнтація органічних товаровиробників, особливо круп'яних та зернобобових культур, а також ягід.

Рис. 1. Структура внутрішнього ринку органічної продукції України в 2021 р., %
Fig. 1. The structure of the internal market of organic products of Ukraine in 2021, %

Джерело: сформовано на основі джерела (Organikinfo, 2021)

Незважаючи на низку проблем розвитку й функціонування органічної складової аграрного сектору, функціонування суб'єктів підприємництва органічного напрямку сприяє охороні довкілля від забруднення різноманітними хімічними речовинами, що застосовуються в процесі діяльності аграрних підприємств; стримуванню деградації ґрунтів; задоволення потреб споживачів безпечною продукцією високої якості.

В Україні розвиток органічного виробництва стримується низкою факторів, а саме (Прокопенко & Удова, 2022): низьким рівнем обізнаності споживачів про властивості органічних продуктів; недостатньою кількістю кваліфікованих спеціалістів із її вирощування; наявністю логістичних проблем щодо регулярності постачання та сертифікації логістичних центрів; вищою ціною порівняно із конвенційною продукцією; додатковими фінансовими втратами та ризиками, що пов'язані з організацією та виробництвом органічної продукції; недостатністю державної підтримки таких виробників.

Крім того, виробництво органічної продукції приносить сільськогосподарським товаровиробникам значно більші прибутки порівняно з традиційним, причинами яких є вищі ринкові ціни органічної продукції та надбавки до них, нижча собівартість, яка створює значну різницю у чистому прибутку навіть без премій, комбінація надбавок та нижчої собівартості чи вищих урожаїв та цін тощо. Екологічне виробництво приносить вигоду підприємству за рахунок скорочення експлуатаційних витрат за допомогою ліквідації неефективного використання сировини та енергії, що, своєю чергою, приносить екологічну користь та створює додану вартість (Косович, 2021).

Забезпечити поступовий перехід вітчизняних підприємств-виробників органічної аграрно-промислової продукції до принципів екологізації в сільському господарстві і підвищити конкурентоспроможність їх виробничо-господарської діяльності стане можливим за рахунок організації інноваційних аграрно-промислових кластерів, орієнтованих на виробництво, переробку, зберігання та реалізацію органічної продукції (Соколюк, 2019). Під час формування таких інтегрованих формувань слід враховувати концептуальні основи стимулювання екологізації інноваційно-активних підприємств, які увійшли до складу кластерів через особливості їх розвитку, а саме (Лобозинська & Назаркевич, 2017): організаційні, управлінські, еколого-географічні та економіко-правові.

Враховуючи важливість розвитку органічного виробництва на сучасному етапі функціонування суб'єктів підприємництва, очевидно, що для одержання очікуваних ефектів, в т.ч. екологічних, необхідним є системний підхід у розробці та реалізації комплексу заходів, що стимулюватимуть, сприятимуть і регулюватимуть розвиток екологічного землеробства в Україні. Крім того, екологізація виробничої діяльності аграрних підприємств є складовою базових стратегій зростання їх конкурентоспроможності та передбачає, передусім, задоволення споживачів екологічно безпечною продукцією, зменшення негативного впливу сільськогосподарського виробництва на довкілля та збереження природних ресурсів, запровадження екологічних інновацій з метою відновлення якісних компонентів природного середовища за рахунок процесу самовідновлення на базі використання новітніх екологічно безпечних технологій та застосування інноваційних розробок.

Висновки. Розвиток органічного виробництва повинен стати пріоритетним напрямом інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору, що дозволить реалізувати екологічну рівновагу в агроекосистемах та підтримуватиме і покращуватиме екологічну гармонію. За органічного виробництва відбувається забезпечення відповідності органічної системи сільського господарства і агропродукції певним стандартам, які еквівалентні законодавству ЄС та NOP. Це, в свою чергу, надає можливість здійснювати маркування продукції відповідним чином і реалізовувати як органічну. Для підвищення конкурентоспроможності органічного виробництва в аграрних підприємствах необхідно формувати й розвивати інноваційні кластери з метою досягнення спільних інтересів підприємств-виробників. Створення кластерів в сфері органічного виробництва, як інноваційних засобів взаємодії підприємств аграрного сектору, забезпечить посилення конкурентоспроможності національних товаровиробників органічної продукції в сучасних умовах господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сатир Л. М., Кепко В. М., Стаднік Л. І. Стратегічний аналіз формування інноваційних інструментів товарознавства та комерційної діяльності з метою реалізації екологічно чистої продукції. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Економічні науки. 2020. Вип. 12. № 44. С. 77–86.
2. Соколюк С. Ю. Інституційні аспекти розвитку органічного виробництва в аграрних підприємствах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: «Економіка і менеджмент». 2019. № 36. С. 36-42.
3. Омельченко А.І. Еко-інноваційний розвиток як складова інноваційного розвитку промислового підприємства. Актуальні проблеми економіки та управління. 2016. № 10. С. 1-7.
4. Цибуляк А. Г. Екологізація сільського господарства в умовах глобалізації. *Агросвіт*. 2016. № 9. С. 34–38.
5. Цапук О. Ю. Система критеріїв та показників оцінювання ефективності впровадження інноваційних розробок. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 3. С. 137–145.
6. Багорка М. О., Сергієнко А. А. Екологізація виробництва аграрних підприємств як інноваційна складова їх розвитку. *Економічні студії*. 2021. № 3(33). С. 10-16.
7. Organikinfo: веб-сайт. URL: <https://organicinfo.ua/news/>.
8. Прокопенко К., Удова Л. Сучасний стан та перспективи розвитку органічного виробництва в Україні: із думкою про майбутнє. *Економіка і прогнозування*. 2022. № 1. С. 160-176. DOI: <https://doi.org/10.15407/eip2022.01.160>.

9. Косович Б. Екологізація як напрям інноваційного розвитку підприємництва. *Підприємництво та інновації*. 2021. Вип. 17. С. 60-65. DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/17.12>.

10. Лобозинська С. М., Назаркевич О. Б. Стимулювання екологізації агровиробництва задля формування продовольчої безпеки України. *Економіка: реалії часу*. 2017. № 3(31). С. 53-59.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2022

Стаття рекомендована до друку 01.12.2022

REFERENCES

1. Satyr, L. M., Kepko, V. M. & Stadnik, L. I. (2020). The strategic analysis of the formation of an innovative tools of commodity research and commercial activity for the purpose of implementation of an eco-friendly products. *International Scientific Journal "Internauka". Series: "Economic Sciences"*, 12, 77-86. (in Ukrainian)
2. Sokolyuk, S. Yu. (2019). Institutional aspects of development of organic production in agricultural enterprises. *International Humanitarian University Herald. Economics and Management*, 36, 36-42. (in Ukrainian)
3. Omelchenko, A. I. (2016). Eco-innovation as a part of innovation development of industrial enterprises. *Actual Problems of Economics and Management*, 10, 1-7. (in Ukrainian)
4. Tsybuliak, A. H. (2016). Ecologization of agriculture in the terms of globalization. *Agrosvit*, 9, 34-38. (in Ukrainian)
5. Tsapuk, O. Yu. (2013). A system of criteria and indicators for evaluating the effectiveness of the implementation of innovative developments. *Marketing and Management of Innovations*, 3, 137-145. (in Ukrainian)
6. Bahorka, M. O. & Serhienko, A. A. (2021). Ecologization of agricultural enterprise production as an innovative component of their development. *Economics studies*, 3(33), 10-16. (in Ukrainian)
7. Organikinfo (2021). Retrieved from <https://organikinfo.ua/news/>.
8. Prokopenko, K. O. & Udova, L. O. (2022). Current state and prospects of organic production development in ukraine: with the thought of the future. *Economics and forecasting*, 1, 160-176. doi: <https://doi.org/10.15407/eip2022.01.160> (in Ukrainian)
9. Kosovych, B. (2021). Ecologization as a direction of innovative entrepreneurship development. *Entrepreneurship and Innovation*, 17, 60-65. doi: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/17.12> (in Ukrainian)
10. Lobozyńska, S. M. & Nazarkevych, O. B. (2017). Stimulation of an ecological approach agricultural production for creating food security of Ukraine. *Economics: time realities*, 3(31), 53-59. (in Ukrainian)

The article was received by the editors 15.11.2022

The article is recommended for printing 01.12.2022

N. BUTKO, Ph.D. (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Enterprise Economics, Accounting and Audit, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
81 Shevchenko Boulevard, Cherkasy, 18031, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1267-3750>, e-mail: butko_n_v@ukr.net

ECOLOGIZATION OF PRODUCTION AS AN INNOVATIVE DIRECTION FOR THE DEVELOPMENT OF DOMESTIC BUSINESS ENTITIES

The necessity of compliance with environmental standards in the process of production activities of agricultural business entities in order to ensure their successful functioning is substantiated. It has been studied that the approach to the production of environmental products, is innovative due to the application of measures that cause minimal damage to the environment. Ecologization of agricultural production involves restoring the agro-resource potential of land, preserving the environment and growing quality and safe food. It was found out that ecologization of production in the agricultural sector is formalized in the concept of organic production, which

embodies the idea of a healthy lifestyle and nutrition. It is highlighted that organic production ensures the manufacture and sale of organic products that are obtained as a result of certified production within the legally established procedures. It is substantiated that ecologically oriented management is an important direction of innovative development of the agricultural sector enterprises and it is closely related to the environmental aspects of the use of their lands. The study of the indicators of the development of organic production in Ukraine showed the distribution of operators of certified subjects of the organic market of the country by their number and the total area of agricultural land in 2021. The factors that constrain the development of organic production of domestic business entities are shown. It is noted that the production of organic products brings much higher profits to agricultural producers compared to the traditional one and the reasons for the profitability of such ecological systems are described. To ensure the effective ecologization of production, domestic business entities should search for innovative forms of economic and organizational cooperation among themselves. Such interaction will be a priority area for innovative development of agricultural sector enterprises, which will allow to realize ecological balance in agro-ecosystems. The aspects of stimulating the ecologization of production within enterprises that have chosen an innovative way of development are described. These are organizational, managerial, environmental, geographical and economic and legal features of the development of ecologically-oriented business entities.

Key words: **ecologization, innovative development, organic production, certified business entities.**

JEL Classification: M21, O33, Q13.

Як цитувати: Бутко Н.В. (2022). Екологізація виробництва як інноваційний напрям розвитку вітчизняних суб'єктів підприємства. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна серія «Економічна»*, (103), 77-83. <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2022-103-09>.

In cites: Butko N. (2022). Ecologization of production as an innovative direction for the development of domestic business entities. *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University Economic Series*, (103), 77-83. <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2022-103-09>. (in Ukrainian)
